

Dr. Vaskuti András: (tanácselnök, Fővárosi Bíróság)

A SZANKCIÓRENDSZER KISZÉLESÍTÉSÉNEK NÉHÁNY LEHETŐSÉGE

Az új büntető törvénykönyv előkészítésre 2001 tavaszán alakult meg az első bizottság, amely tevékenysége során megjelentette a „Büntetőjogi kodifikáció” c. folyóiratot, melyben jelentős tanulmányok készültek a szankciórendszert érintően is.

Ebből kiemelés érdemel a 2001. évi 2. számból, Nagy Ferenc munkája⁸⁴, aki felvetette néhány új szankció bevezetésének lehetőségét:

Ezek az alábbiak:

- elektronikusan ellenőrzött házi őrizet;
- a büntetés végrehajtásának részbeni felfüggesztése;
- jóvátételi megoldások.

Ugyanebben a számban jelent meg Kerecsi Klára tanulmánya „Az alternatív szankciók helye és szerepe a büntetőjogi szankciórendszerében” címmel.

Ebben új lehetséges szankcióként dolgozta ki az egyszerű pártfogó felügyelet mellett a fokozott pártfogó felügyelet intézményét.

A magyar kodifikáció sajátosságai:

- először elkészült a viszontagságos sorsú büntetőeljárás kódex (1998. évi XIX. törvény, mely teljes egészében – de nem eredeti formájában – 2003. július 1-jén lépett hatályba, és azóta is számos módosítás érintette, több rendelkezését megsemmisítette az Alkotmánybíróság);
- időközben megalkották a szabálysértési kódexet (1999. évi LXIX. törvény, 2000. március 1-jén lépett hatályba);
- a 17/2003.(VI.24.) IM rendelet alapján 2003. július 1-jétől jelentősen megváltozott a pártfogó felügyelet intézményrendszere a pártfogó felügyelet egyes szabályai beépültek a Btk-ba (82.§), illetve a Be-be (pl. 114/A.§);
- a szankciórendszer folyamatosan változik (pl. az életfogytig tartó szabadságvesztésből való feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja, illetve a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből való kizárás szabálya, a vagyonelkobzás, amely mellékbüntetéséből intézkedéssé vált, a középérték szabályának bevezetése, majd eltörlése, legutóbb pedig 2005. szeptember 1-jétől jelentősen szűkült a kiutasítás alkalmazásának lehetősége);
- az Igazságügyi Minisztériumban prioritást élvez az új büntetés-végrehajtási törvény elkészítése;

⁸⁴ A büntetőjogi szankciórendszer reformja. Büntetések és intézkedések az új Büntető törvénykönyvben

- így várhatóan utolsóként történik meg az anyagi jog kodifikálása.

Ebből azonban nem szabad annak következnie, hogy a formai (alaki), illetve a végrehajtási szabályok határozzák meg az anyagi normákat. Így például abból az eljárásjogi szabályból, amely szerint a próbára bocsátásról a bíróság bűnösséget kimondó ítéletben határoz, még nem következik, hogy ezen intézkedés főbüntetéssé váljon.

2004. május 1-jén megtörtént a csatlakozás az Európai Unióhoz, a jogi harmonizáció érintette a büntető anyagi jogot is. Ennek kapcsán érdemes megemlíteni a külföldi ítéletek érvényességének elismerését, ezen belül a részben felfüggesztett szabadságvesztés intézményét, ami jelenleg nem illeszthető be a magyar büntetőjogba. A kérdés azon túl, hogy a szankció elismerhető-e és végrehajtása hogyan történjen, az is, hogy felfüggesztett, avagy végrehajtandó szabadságvesztésnek tekintsük-e a büntetőjogi (hátrányos) jogkövetkezmények (pl. visszaesés) megalapozása szempontjából?

Az elektronikusan ellenőrzött házi őrizet bevezetése is nehézségbe ütközhet:

- jelenleg ennek egyszerűsített formája (a házi őrizet) a büntetőeljárás kényszerintézkedések egyik esetköre;
- változatlanul hiányoznak a végrehajtás technikai feltételei;
- a nem elektronikus őrizet költséges és a gyakorlatban nem vált be,
- a nem folyamatosan ellenőrzött házi őrizet esetén a terheltek gyakran visszaélnék a számukra biztosítandó lehetőségekkel, pl. védővel történő konzultáció, orvosi vizsgálatok stb. ürügyén szinte napi rendszerességgel hagyják el a végrehajtási célra kijelölt tartózkodási helyüket.

A jóvátétel – mint fontos kriminálpolitikai célkitűzés – több változatot vet fel, mint erre Nagy Ferenc is utal:

„Nemzetközi kitekintés alapján a jóvátételi gondolat Európa-szerte elterjedt és ennek következtében nincs olyan jogrend, amely e kérdéskörrel ne szembesülne. Természetesen különböző megoldások alakultak ki, amelyeket alapvetően három különböző irányba lehet összefoglalni:

- a jóvátétel a büntetőeljárásban előrehozott informális konfliktus-szabályozásként szolgál a szükségtelen további eljárási cselekmények elkerülése érdekében;
- a jóvátétel a büntetőeljárásnak nem önálló intézménye, hanem az eljárás megszüntetési és szankciódöntések közvetett kihatásaiként jelentkezik;
- a jóvátétel vagy önálló szankció, vagy a szankciórendszerben a büntetések és az intézkedések mellett harmadik önálló "nyom".

Ez a vázlatos áttekintés is mutatja, hogy általában a fenti modellek egyike sem fordul elő tisztán, a jóvátétel figyelembevétele a bíróságon kívüli konfliktus-szabályozási lehetőségtől a büntetés tényleges végrehajtásáig terjed.”⁸⁵

A jelenlegi szankciórendszer jellemzője:

A törvény különös része rendeli az egyes büntetendő magatartásokhoz a főbüntetéseket (tipikusan a szabadságvesztést, avagy közérdekű munkát, illetve pénzbüntetést, illetve ezek kombinációját).

Ehhez képest:

- A szabadságvesztés (és a pénzbüntetés) végrehajtásának felfüggesztésének lehetősége a büntetés kiszabása során vizsgálendő;
- A próbára bocsátás pedig önállóan alkalmazható intézkedés.

Ha a dualista büntetési rendszerben gondolkodva fent kívánjuk tartani a büntetések és intézkedések jelenlegi viszonylag tiszta rendszerét, akkor technikailag is nehezen képzelhető el, hogy a leendő Különös Rész tényállásaihoz rendeljük hozzá pl. a próbára bocsátást, valamint a teljesen vagy részben felfüggesztett szabadságvesztést.

Továbbá az nem tekinthető a szankciórendszer érdemi kiszélesítésének, ha a meglévő szankciók egyikét, jelesül a próbára bocsátást intézkedésből átsoroljuk a főbüntetések közé, avagy a büntetés kiszabása körében figyelembe vehető szempontot önálló büntetésnek tekintjük.

A szankciórendszer akkor gazdagabb, ha:

- ténylegesen új, eddig nem ismert joghátrányok jelennek meg, továbbá, ha
- az eddigi joghátrányok alkalmazhatósági lehetősége tovább szélesedik.

A kodifikációs folyamat részeként jelenleg három tervezet készült el:

- Wiener Imre, elméleti megalapozással;⁸⁶
- Györgyi Kálmán – Gál Attila tervezete 2005 nyarán;
- Ligeti Katalin munkája 2005 őszén, koncepció megfogalmazásával.

Vizsgáljuk meg a normaszöveg-tervezeteket a fenti szempontból!

⁸⁵ Nagy Ferenc, id. mű. 12. old.

⁸⁶ Wiener A. Imre: A Btk Általános Része de lege ferenda (MTA Jogtudományi Intézetének kiadványa, Budapest, 2003.)

A végrehajtásában részben felfüggesztett szabadságvesztést illető szabályozás

Wiener	Györgyi-Gál	Ligeti
<p>49.§ (1) Három évet meg nem haladó szabadságvesztés kiszabása esetén – különös méltánylást érdemlő esetben – a bíróság ítéletében akként rendelkezhethet, hogy a büntetés végrehajtását a fele részének letöltése után próbaidőre felfüggeszti. (2) A próbaidő a büntetés le nem töltött része</p>	<p>87.§ Két évnél hosszabb, de öt évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében akként rendelkezhethet, hogy a szabadságvesztés fele részének letöltése után, a fennmaradó rész végrehajtását legalább két évi, de legfeljebb öt évi próbaidőre felfüggeszti. (2) A próbaidőt években kell meghatározni.</p> <p>88. § A szabadságvesztés végrehajtása akkor függeszthető részben fel, ha alaposan feltételezhető a büntetés részbeni letöltése is elegendő ahhoz, hogy az elkövetőt és másokat újabb bűncselekmény elkövetésétől visszatartson.</p> <p>89. § A 87. § (1) bekezdése nem alkalmazható, ha a) a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt vagy felfüggesztésének próbaideje alatt követték el. b) az elkövető többszörös visszaeső, vagy a bűncselekményt bünszervezetben követte el.</p>	<p>55.§ (1) Egy évnél hosszabb, de négy évet meg nem haladó tartamú szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében akként rendelkezhethet, hogy a szabadságvesztés legalább fele részének letöltése után, a fennmaradó rész végrehajtását legalább egy évi, de legfeljebb négy évi próbaidőre felfüggeszti.</p>

A próbaidőre felfüggesztett szabadságvesztés Wienernél és Ligetinéél önálló szankció, míg a Györgyi-Gál tervezetben büntetés-kiszabási szempont, a három változatban azonban az alkalmazhatóság körét illetően nincs lényeges különbség.

Mindhárom tervezetet egybevetve azt kijelenthetjük, hogy a végrehajtásában részben felfüggesztett szabadságvesztés bevezetése indokolt, bővül a bírói

gondolkodás lehetősége, álláspontom szerint azonban helyesebb ezt büntetési-kiszabási szempontnak, és nem új szankciónak tekinteni.

A próbaidőre részben felfüggesztett szabadságvesztés a feltételes szabadságra bocsátástól különbözik az alábbiak szerint:

- az ítélkező bíró jogosultsága bővül;
- az esetek egy részében hamarabb sor kerülhet rá, mint a feltételes szabadságra bocsátásra.⁸⁷

A próbaidőre (teljes egészében) felfüggesztett szabadságvesztés álláspontom szerint új szankciónak egyáltalán nem tekinthető (ez is a részben felfüggesztett szabadságvesztéshez hasonlóan büntetés-kiszabási kérdés), és a tervezetek érdemi gazdagodást e téren nem hoznak.

Ugyanakkor egyik tervezet sem tartalmazza a pénzbüntetés próbaidőre történő felfüggesztésének lehetőségét, aminek a bírói gyakorlat szerint sem volt kellő súlya a joghátrányok körében.

Mindhárom tervezet a szabadságvesztés generális minimumát két hónapban határozza meg, ugyanakkor a büntetés-kiszabási szabályoknál Györgyi-Gál (72.§) és Ligeti (87.§) tervezete is tartalmazza az ettől való eltérés lehetőségét az alábbiak szerint:

Hat hónapot meg nem haladó végrehajtandó szabadságvesztést a bíróság csak akkor szabhat ki, ha a cselekménnyel vagy az elkövető személyiségével összefüggő különös körülmények folytán az elkövetőnek vagy másoknak újabb bűncselekmény elkövetésétől való visszatartása ezt szükségessé teszi.

Ez a szabály ugyanakkor alkalmas lehet a leendő bírói gyakorlat kedvező, és európai igényekhez jobban igazodó büntetés-kiszabási szemlélet kialakítására.

A próbára bocsátás

Wiener	Györgyi-Gál	Ligeti
54.§ (1) A bíróság a vétség, valamint a háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett miatt a büntetés kiszabását próbaidőre elhalasztja, ha alaposan feltehető, hogy a büntetés	52. § (1) A bíróság a vétség miatt a büntetés kiszabását próbaidőre elhalaszthatja, és a vádlottat próbára bocsátja, ha alaposan feltehető, hogy a próbára bocsátás az elkövetőt újabb	64.§ (1) A bíróság vétség miatt a vádlottat próbára bocsátja, ha alaposan feltehető, hogy a kiszabott próbaidő az elkövetőt újabb bűncselekmény elkövetésétől visszatartja.

⁸⁷ Az intézményről részletesen szól Nagy Ferenc a „Büntetőjogi kodifikáció” 2003. évi 3. számában (25-32. oldal)

<p>célja így is elérhető</p> <p>2) Nem bocsátható próbára, akivel szemben a vádemelés nem halasztható el, vagy a vádemelés elhalasztása után emeltek vádat.</p> <p>(3) A próbaidő tartama egy év.</p>	<p>bűncselekmény elkövetésétől visszatartja.</p> <p>(2) Nem bocsátható próbára aki</p> <p>a) többszörös visszaeső, b) a szándékos bűncselekményt a szabadságvesztés felfüggesztésének próbaideje alatt vagy a szándékos bűncselekmény elkövetése miatt végrehajtandó szabadságvesztésre ítélése után, a szabadságvesztés végrehajtásának befejezése előtt követte el.</p>	<p>(2) Nem bocsátható próbára, akivel szemben</p> <p>a) a vádemelés nem halasztható el, b) a vádemelés elhalasztása után emeltek vádat.</p>
---	---	---

Györgyi Kálmán, Gál Attila, illetve Ligeti Katalin látszólag bővíti a lehetőségeket, amikor a próbára bocsátást önálló főbüntetésnek minősíti. Ezzel szemben aggályos az intézmény lényege, nevezetesen a büntetés kiszabásának próbaidőre történő elhalasztása (bár ezzel a kifejezéssel Ligeti nem él), ugyanakkor alkalmazhatóságát leszűkítik, és a jelenlegi körből is csak vétség esetére tartják fent, míg Wiener a próbaidő lehetséges tartamát csökkenti radikálisan.

Egyetértek Ligeti Katalin tervezetével, aki a kényszergyógykezelés helyett a zárt intézeti gyógykezelést fogalmazza meg, továbbá a kódexbe építi be a jogi személlyel szemben alkalmazható intézkedéseket is. Ezzel azonban tartami bővülést nem hoz létre, csupán egy körben amikor (a Györgyi-Gál tervezetében írt szöveggel azonos módon) az alkoholisták mellett megfogalmazza a kábítószerfüggők gyógyító-intézeti kezelését is:

„A bíróság – hozzájárulása esetén – annak az elkövetőnek az elvonó-intézeti elhelyezését rendelheti el, akit alkoholistának, illetőleg kábítószer-élvező vagy kábító hatású anyagot fogyasztó életmódjával összefüggő bűncselekmény miatt hat hónapot meghaladó tartamú végrehajtható szabadságvesztésre ítélt.”

Mindeközben Kerecsi Klára javaslata a fokozott pártfogói felügyeletre, illetve Nagy Ferenc javaslata a házi őrizet vonatkozásán nem került be egyik tervezetbe sem.

A jóvátétel viszont – ha nem is a szankciók körében – de beépülni látszik az új kódexbe is, amelynek megalkotása során arra kell törekedni, hogy megfeleljen a

modern kriminálpolitikai célkitűzéseknek, a szakmaiságnak, és nem az aktuálpolitikai szempontoknak kell érvényesülniük, éppen annak érdekében is, hogy hosszú távon is alkalmazható, „fogyasztható” szabály legyen, amit nem kell a kormányzati ciklusok szerint lényeges kérdésekben folyamatosan módosítani.

Összegezve az elmondható, hogy a tervezetek módosításai gazdagíthatják az eddigi büntetés-kiszabási gyakorlatot, erre azt gondolom a bírók többsége nyitottnak mutatkozik.

Ezzel összefüggésben utalnék Kónya István gondolataira⁸⁸: „Cselekményenként, elkövetőnként, a büntetési célok és a büntetés kiszabási elvek közül más és más kaphat hangsúlyt. Van, ahol a megtorlásnak, van, ahol a nevelésnek, van, ahol a reparáció lehetőségét biztosító méltányosságnak és megint máshol a hasznosságnak jut nagyobb jelentőség. A helyes arányok megtalálása a bíró feladata, amelyet jogalkalmazó tevékenységével valósít meg, és ha az arányosság követelménye ellen nem vét, ott képes igazságot szolgáltatni...Éppen ezért a bíró belátására, hatalmára kell bízni a szankciók helyes megválasztását, ennek érdekében a büntetőjogi szankciórendszer gazdagítása, nem pedig szűkítése az indokolt, amelyhez a bíró kezének felszabadítására, nem pedig megkötésére van szükség.”

Gönczöl Katalin a jóvátételről, mint további lehetséges jogkövetkezményről egy interjúban⁸⁹ a következőképpen fogalmazott: „A szankciórendszerben egyre nagyobb szerep juthat a büntetésen kívüli elemeknek. Kisebb súlyú esetekben – és a bűncselekmények többsége ilyen – sokszor elegendő a nyilvános megszégyenítés, a köz érdekében végzett munka, a sértett megkövetése és a jóvátétel. Volt rá példa, hogy egy fiatalok okozta károk fejében a családfő, kifestette a sértett házát, és ezzel a dolog a lovagiasság szabályai szerint le is záródhatott volna. A gyereket azonban el kellett ítélni, igaz, a bíróság a tetemes értékű jóvátételt nyomatékos enyhítő körülményként értékelte. Mindenki jobban járna, ha az első bűntényesek nem a rácsok mögött végzik, hanem utcát sepernek, esetleg ebédet hordanak magatehetetlen betegeknek és – a pártfogó segítségével – "jó útra térítő" kurzusokon vesznek részt, a bűnözői karriert megalapozó "büntőtanfolyam" helyett.”

A fentiekben megfogalmazott gondolatok beépítése az új kódexbe még az előttünk álló feladat része lesz.

⁸⁸ Gondolatok a büntetőjogi szankciók rendszeréről (Büntetőjogi kodifikáció, 2002. évi 3. szám)

⁸⁹ NOL, 2004. március 30.